

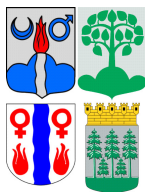
Kartläggning av rökning på skolgårdar i norra Örebro län

Skolår 6 t.o.m. gymnasiet

Hösten 2009

Anna Sandberg
Mars 2010

Folkhälsoteamet I
Norra Örebro län

Hällefors Lindesberg
Ljusnarsberg Nora

Innehållsförteckning

BAKGRUND & SYFTE	3
ENLIGT TOBAKSLAGEN.....	3
TOBAKSPROJEKT I NORRA ÖREBRO LÄN	3
SYFTE	4
STYR- OCH STÖDDOKUMENT	4
METOD.....	6
FÖRBEREDELSE	6
GENOMFÖRANDE.....	6
RESULTAT	7
FRÖVISKOLAN – LINDESBERGS KOMMUN	7
KARLSÄNGSSKOLAN – NORA KOMMUN.....	7
KLOCKARHAGSSKOLAN/PIHLSKOLAN – HÄLLEFORS KOMMUN	7
KYRKBACKSSKOLAN – LJUSNARSBERGS KOMMUN	8
LINDESKOLAN – LINDESBERGS KOMMUN	8
STADSSKOGSSKOLAN – LINDESBERGS KOMMUN.....	9
STORÅSKOLAN – LINDESBERGS KOMMUN	9
LIV OCH HÄLSA UNG 2009	9
DISKUSSION	12
ATT TOBAKSDEBUTERA ELLER INTE - VAD PÅVERKAR?	12
BRETT ANGREPPSSÄTT FÖR ATT FÖREBYGGA	14
HUR KAN SKOLAN ÖVERSÄTTA DETTA TILL PRAKTIK?	14
FYRA FRAMGÅNGSFAKTORER FÖR SKOLANS TOBAKSFÖREBYGGANDE ARBETE	15
MÅNGFACETERAD UNDERVISNING.....	16
TOBAKSPOLICY.....	17
SAMVERKAN MED FÖRÄLDRARNA	18
KORT OM TOBAKSAVVÄNJNING	18
SAMMANFATTNINGSVIS → FRÄMJA – FÖREBYGG – ÅTGÄRDA.....	19
EXEMPEL PÅ HUR FOLKHÄLSOTEAMET KAN STÖTTA SKOLOR	20
LÄS- OCH LÄNK TIPS	21
REFERENSER	22
BILAGA 1	24
KARTLÄGGNINGSFÖRMULÄR	24
BILAGA 2	25
STYR- OCH STÖDDOKUMENT FÖR SKOLANS TOBAKSFÖREBYGGANDE ARBETE	25

Bakgrund & Syfte

Detta är en rapport som sammanfattar resultaten från observationer av rökning på skolgårdar under hösten 2009, i norra Örebro län. Tyngdpunkten ligger i sista avsnittet där diskussion förs hur skolorna kan utveckla det tobaksförebyggande arbetet.

Enligt tobakslagen

Enligt tobakslagen (1993) är rökning på skolgårdar förbjudet dygnet runt, året runt. Det är den som är ansvarig för enheten, oftast rektor, som ansvarar för att lagen följs. Tillsynsansvaret ligger hos den kommunala tillsynsenheten, i de flesta kommuner är detta miljö- och hälsoskyddsnämnden (FHI, 2005).

Trots tydlighet i lagen vet vi att rökning sker dagligen, både bland elever och personal, både lokalt och nationellt. I en nationell enkätundersökning 2004 uppgav över 80 % av de tillfrågade eleverna (13, 15 och 17 år gamla) att rökning förekom på skolgårdarna. I samma studie framkom att en femtedel av eleverna inte tyckte att de vuxna ingrep vid rökning (Nilsson, 2004). I Göteborg uppmärksammades detta i en kartläggning under 2008 då skolsköterskorna fick uppskatta hur vanligt det var med rökning på skolgårdar. I den studien framkom att rökning förekom på ungefär hälften av alla högstadieskolor och på alla utom en gymnasieskola (Göteborgs stad, 2008).

Tillsyn i norra Örebro län

Tillsyn av tobakslagen i handeln sker i dagsläget via kommunernas tillsynsansvariga samt norra länsdelens drogsamordnare. Tillsyn av tobakslagen på skolgårdar har hittills inte genomförts då det varit oklart vem som burit ansvaret. Utifrån ovanstående lagtext har nu Bergslagens Miljö och Bygg (BMB) konstaterat att de ansvarar för tillsynen på skolgårdarna i norra Örebro län och de kommer även att få ta del av denna rapport.

Tobaksprojekt i norra Örebro län

Denna kartläggning ingår som delmoment i den utvärdering som pågår och kommer att slutföras hösten 2010 i samband med att tobaksprojektet i norra Örebro län avslutas.

Minska tobaksbruket i norra Örebro län är ett brett samverkansprojekt som syftar till att fördjupa och förstärka det pågående hälsofrämjande och drogförebyggande arbetet och att i samverkan med andra berörda parter verka för en tobaksfri uppväxt för barn och unga i Hällefors, Lindesberg, Ljusnarsberg och Nora kommuner. Insatserna för en tobaksfri uppväxt sker utifrån två perspektiv, dels utifrån föräldraperspektivet genom familjecentralerna och dels utifrån skolperspektivet via ledning och personal. Tanken är att det tobaksförebyggande arbetet ska få högre prioritet samt tydligare struktur och kontinuitet inom verksamheterna, bl.a. genom policyarbete, kompetensutveckling och processdagar med utgångspunkt i arbetet med hälsofrämjande skolutveckling samt kunskapen om risk- och skyddsfaktorer.

Skolan når så gott som alla ungdomar vilket gör arbetet särskilt viktigt ur ett jämlikhetsperspektiv och det generellt förebyggande perspektivet. Dessutom är det i skolan,

med skolans personal som närmsta vuxna, som ungdomarna spenderar den största delen av vardagen. Ju högre upp i skolåren man kommer desto viktigare är det att det finns en tydlig plan för hur skolan ska hantera frågor kring alkohol, narkotika, tobak och dopning (ANTD). Tobaksvanor etableras oftast i grundskolans senare del.

Förhoppningen är att skolorna utvecklar sitt tobaksförebyggande och åtgärdande arbete under projekttiden och därmed påverkar förekomst av rökning på skolgårdar och även personalens agerande i de fall som rökning ändå förekommer.

Syfte

Ett syfte med observationerna är att få en ögonblicksbild av om elever och/eller personal röker på eller i närheten av skolgården samt om personal uppmärksammar rökande elever eller inte. Ett andra syfte är att tydliggöra förutsättningarna för att röka på/i närheten av skolgården - är förbudsskyltning tydlig, finns närliggande tobaksförsäljningsställen eller kanske anvisad rökplats?

Tanken är att få fram ett diskussionsunderlag - därefter diskutera utveckling av skolornas tobaksförebyggande arbete samt tydliggöra hur folkhälsoteamet kan bistå i skolornas hälsofrämjande- och tobaksförebyggande arbete.

I och med att observationerna kommer att upprepas blir det möjligt att efter sista observationen hösten 2010 säga någonting om det skett några förändringar utifrån det som observerats under de första tillfällena. Viktigt att notera är dock att det är tre separata ögonblicksbilder som då jämförs med varandra.

Avgränsningar

Snusning inkluderas inte i kartläggningen, dels på grund av tidsskäl då snusning är avsevärt svårare att upptäcka och dessutom kan ske inomhus, och dels på grund av att snusning inte inkluderas i tobakslagen på samma sätt som rökning.

Av tidsskäl finns inte Noras och Kopparbergs IV-program med i denna kartläggning. Vi vet dock sedan tidigare att rökning sker och är tillåten utanför den byggnad som Noras IV-program bedrivs i. Att rökning är ”tillåten” där trots tobakslagen beror på att många andra verksamheter, så som hemtjänst, KomVux m.m., finns i samma hus vilket komplicerar det hela. Det finns dock en långsiktig plan att avveckla detta.

Tobakslagen omfattar endast skolgården men på grund av att detta inte ett tillsynsdokument är det möjligt att föra ett vidare resonemang som inte enbart fokuserar skolgårdsgränsen. Det hälsofrämjande och förebyggande arbetet i skolan handlar i stor grad om vuxna som förebilder samt om vuxnas förmåga att vara tydliga och konsekventa. Om personal röker precis i anslutning till skolgården, eller om elever tillåts röka precis vid gränsen – vilka signaler sänder man då?

Styr- och stöddokument

Det finns en rad styr- och stöddokument för det tobaksförebyggande arbetet i skolan. Utöver tobakslag, arbetsmiljölag och läroplaner finns riktlinjer för skolhälsovårdens arbete,

kursplaner och inte minst de lokala drogpolitiska programmen. I bilaga 2, s. 25, finns flertalet styrdokument samlade.

Fakta om tobak och ungdomar

- Rökning är riskfaktor för 6 av de 8 vanligaste dödsorsakerna, bl.a. hjärt-/kärlsjukdom, lunginfektioner, KOL, tuberkulos, lungcancer (Haglund, 2009)
- Varje dag tar ca 50 svenska ungdomar sitt första bloss/prilla, ungefär 17000 nya ungdomar börjar använda tobak varje år. (www.tobaksnolla.se)
- De flesta som tobaksdebuterar är 11-16 år, 90 % av de som tobaksdebuterar är under 18 år (www.tobaksnolla.se)
- Risken att få lungcancer är fyrdubblad om man börjar röka före 15 års ålder (jämfört med om man börjar efter 25 års ålder) (Haglund, 2009)
- De som slutar röka före 35 års ålder får i stort sett samma överlevnadsmönster som de som aldrig rökt (www.tobaksfakta.se)
- Tobak inkörspott till andra droger: ”*nikotin bygger om hjärnans belöningssystem vilket kan göra personen mer tillgänglig för missbruk av andra droger*” (FHI, 2009)
- Ta tillfällighetsrökning på allvar - kan gradvis övergå till ett beroende. Så lite som sju cigaretter/månad kan gradvis bygga upp ett beroende. (Galanti, Tobakskonferens 2010)

Metod

Observationer har genomförts på skolgårdar med hjälp av socionompraktikanter och folkhälsoteamets drogsamordnare. Samtliga skolor för skolår 7-9 (i ett par fall från skolår 6) och gymnasiet i norra länsdelen valdes ut. Dessa åtta skolor är också fokuserade inom tobaksprojektet och erbjuds extra stöttning och utvecklingsarbete under projekttiden. Liknande observationer kommer att genomföras våren 2010 samt hösten 2010.

Frågeställningar formulerades utifrån syftet och finns samlade i en dokumentationsmall, bilaga 1, s 24.

Förberedelser

Kartor över skolgårdarna erhöles via Bergslagens miljö- och byggförvaltning (BMB). Länsdelens drogsamordnare samt tobaksprojektets projektledare såg över kartorna och diskuterade skolgårdsgränser och förmedlade även förkunskaper kring vanliga rökplatser till socionompraktikanterna. Generellt sett har fastighetsgränserna betraktats som skolgårdsgränser i denna kartläggning.

Samtliga berörda skolledare informerades i förtid om att denna kartläggning skulle genomföras under hösten men någon närmare tidsangivelse gavs inte. Skolledarna ombads även att meddela om det låg några särskilda studiedagar, friluftsdagar eller liknande inplanerade under den närmsta månaden.

Genomförande

Observationerna har genomförts under september och oktober 2009. Varje skola har besökts vid ett tillfälle och observerats vid skoldagens start och vid lunchtid. En eller flera av socionompraktikanterna har utgått från kartorna och noterat vilka platser som elever och/eller personal röker på men även noterat var det finns mycket fimpar samt om personal uppmärksammat rökande elever eller inte.

I kommande avsnitt presenteras kort de resultat som erhöles på varje skola. Därefter presenteras lokal tobaksstatistik och slutligen diskuteras resultaten utifrån ett utvecklingsperspektiv.

Kom ihåg!

Tanken är inte att peka någon skola utan att få fram ett diskussionsunderlag - därefter diskutera utveckling av skolornas tobaksförebyggande arbete samt tydliggöra hur folkhälsoteamet kan bistå i skolornas hälsofrämjande- och tobaksförebyggande arbete.

Resultat

Sammanfattningsvis kan sägas att rökning bland elever förekommer på och/eller i anslutning till skolgårdarna, och att de vuxna i de flesta fall inte noterat detta. I flera fall har även personal rökt på/i närheten av skolgårdarna. Förbudsskyltning finns på några skolor men inte alla. Anmärkningsvärt är att det på någon enstaka skola finns ”tillåtna” rökplatser och till och med askkoppar på plats.

Fröviskolan – Lindesbergs kommun

- Elever rökte bakom en nedlagd förskola som ligger i anslutning till skolan. Där finns väldigt mycket fimpar och gamla paket på marken.
- Några få elever rökte även vid vägen nedanför skolan vid bostadsområdet (baksidan).
- Det var mest tjejer som rökte vid observationstillfället.
- Några vuxna som rökte observerades inte.
- Inte heller några vuxna som uppmärksammade elevernas rökning noterades.
- Förbudsskyltning fanns ej.
- Askkopp eller anvisad rökplats fanns ej.
- Frövi centrum ligger ca 10 minuters promenad bort – där finns tobaksförsäljningsställen.

Karlsängsskolan – Nora kommun

- Elever rökte vid bommarna på skolans framsida, där fanns också fimpar.
- Personal gick ut från personalingången och rökte precis utanför porten. Detta gjordes väldigt öppet, mer synligt än eleverna som ”gömmer” sig lite.
- Någon personal som såg att eleverna rökte syntes inte.
- Förbudsskylt fanns utanför fritidsgårdens ingång, där står att man kan bli avstängd om man röker i närheten. (Fritidsgården ligger i skolbyggnaden).
- Någon askkopp eller anvisad rökplats fanns inte.
- Nora centrum ligger väldigt nära skolan – där finns tobaksförsäljningsställen.

Klockarhagsskolan/Pihlskolan – Hällefors kommun

Pihlskolan och Klockarhagsskolan ligger precis intill varandra och delar skolgård i viss mån.

- Elever sågs röka öppet på Pihlskolans skolgård och på gräsmatten precis vid gränsen till skolgården där det fanns flera askkoppar.
- Gymnasieelever sågs även röka på väg in till centrum.
- Det var fler rökande killar än tjejer vid tillfället.
- Några elever satt bakom matsalen och såg ut som om de tänkte röka men plockade undan när de blev upptäckta av ”observatorerna”.
- Någon vuxen som rökte syntes inte.

- Två personal pratade med rökande elever. Samtalet verkade dock inte röra sig kring rökning utan snarare om läxor och annat. Annan personal passerade rökande elever utan att reagera.
- Förbudsskyltar fanns vid alla ingångar och på husväggar tillhörande Pihlskolan (gymnasiet), dock ingen skyltning på lokaler tillhörande Klockarhagsskolan. Det fanns även vid skyltar vid ingångarna till gymnastikhallen.
- Flera askkoppar fanns vid gränsen till Pihlskolans skolgård (även utanför bowlinghallen).
- Hällefors centrum ligger runt hörnet – där finns tobaksförsäljningsställen.

Kyrkbacksskolan – Ljusnarsbergs kommun

- Elever rökte precis utanför skolområdet, vid klocktornet, men det fanns inte så många fimpar på platsen. På lunchen gick många elever in till centrum (utanför det observerade området).
- Det var en ganska jämn könsfördelning på de rökande eleverna.
- Någon rökande vuxen syntes ej vid tillfället.
- Några vuxna som upptäckte de rökande eleverna syntes ej, men annars var det flera vuxna ute på skolgården under rasterna samt innan skolan började.
- Det syntes ingen förbudsskyltning.
- Askkoppar eller anvisad rökplats fanns ej.
- Skolan ligger i direkt anslutning till Kopparbergs centrum - där finns några få tobaksförsäljningsställen.

Lindeskolan – Lindesbergs kommun

- Elever rökte vid muren och vid bänkarna utanför aulan/matsalen. Många tände cigaretten på skolgården men gick bort till muren för att röka. Det röks även nere vid barackerna (M-huset) som ligger vid sjön.
- Även personal sågs röka nere vid barackerna, där det ska vara tillåtet (M-huset). Tidigare fanns inte M-huset utan skolgården slutade där.
- Personal som rökte bredvid elever observerades.
- Det var lite fler flickor än pojkar som rökte.
- Vid vårdskolan syntes elever som rökte på brandtrappan.
- Ingen reaktion från personal som såg elever röka. Även i de mest ”uppenbara fallen” lät de det passera.
- Det finns flera ”rökning förbjuden”-skyltar uppsatta på skolan, framförallt vid muren, och de syntes tydligt. Dock ingen skyltning vid vårdskolan.
- En askkopp fanns vid murens början, även vid parkeringen utanför barackerna. På vårdskolan fanns en anvisad rökplats med askkopp utanför entrén.
- Lindesbergs centrum ligger fem minuters gångväg från skolan - där finns tobaksförsäljningsställen.

Stadsskogsskolan – Lindesbergs kommun

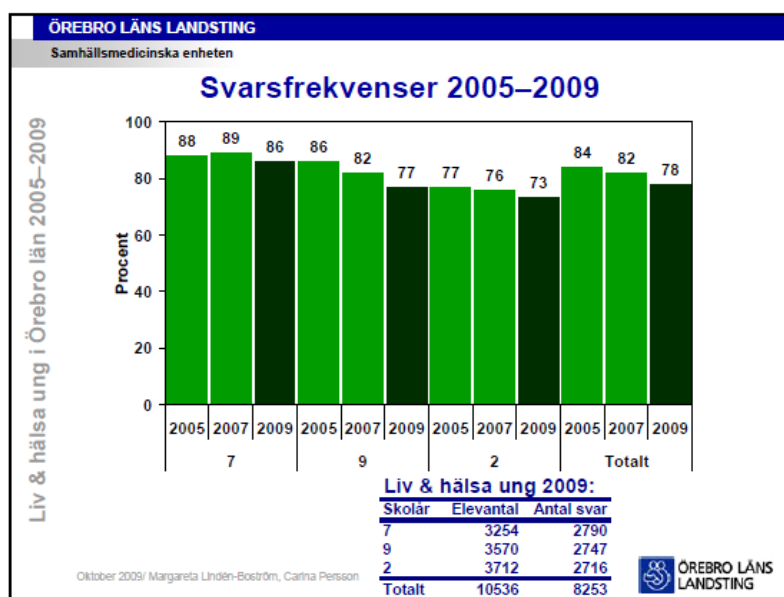
- Ett antal elever sågs röka bortanför cykelstället, bakom kullen, och längs gångvägen runt skolan fanns ett ”populärt” rökställe.
- Det var en blandad grupp rökande elever, men mest tjejer.
- Det fanns mycket fimpar vid en bänk längs gångvägen, där bostadsområdet börjar. Väl synliga och upptrampade stigar från skolområdet till dessa platser fanns.
- Två lärare sågs röka längs gångvägen i närheten av grusplanen. Personal som rökt vid cykelstället på stora parkeringen har också noterats.
- Någon personal som sett rökande elever har inte noterats.
- Det syntes varken förbudsskyltning, anvisad rökplats eller askkoppar.
- Skolan ligger ett par kilometer från centrum men det är relativt lätt att ta sig dit.

Storåskolan – Lindesbergs kommun

- Endast en rökande elev noterades vid tillfället och det skedde i en gångtunnel under Stråssavägen.
- Personal rökte vid lastkajen. Det fanns en burk där som används som askkopp.
- Någon personal som noterade den rökande eleven fanns inte.
- Varken förbudsskyltar, askkoppar eller anvisade rökplats fanns vid skolan.
- Det finns en Coopbutik och en kiosk som säljer tobak ganska nära skolan.

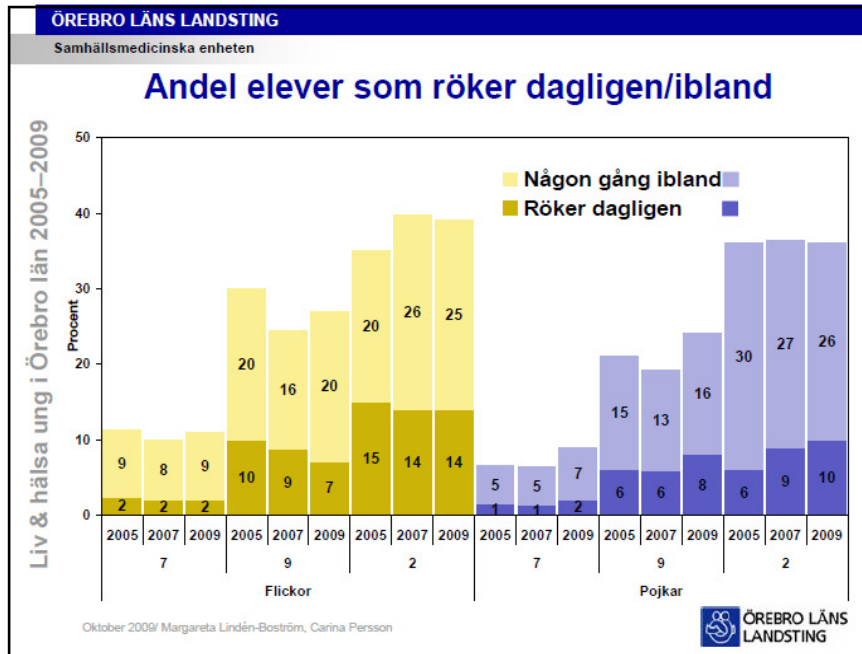
Liv och hälsa ung 2009

Våren 2009 genomförde landstingets samhällsmedicinska enhet för tredje gången en länsomfattande kartläggning bland tusentals elever i skolor 7, 9 och 2 på gymnasiet. Frågor ställdes om levnadsvanor, psykisk och fysisk hälsa m.m. Här presenteras deras resultat som berör just tobaksbruk/rökning. Nedan syns hur många elever som besvarat enkäterna vid de tre undersökningstillfällena.

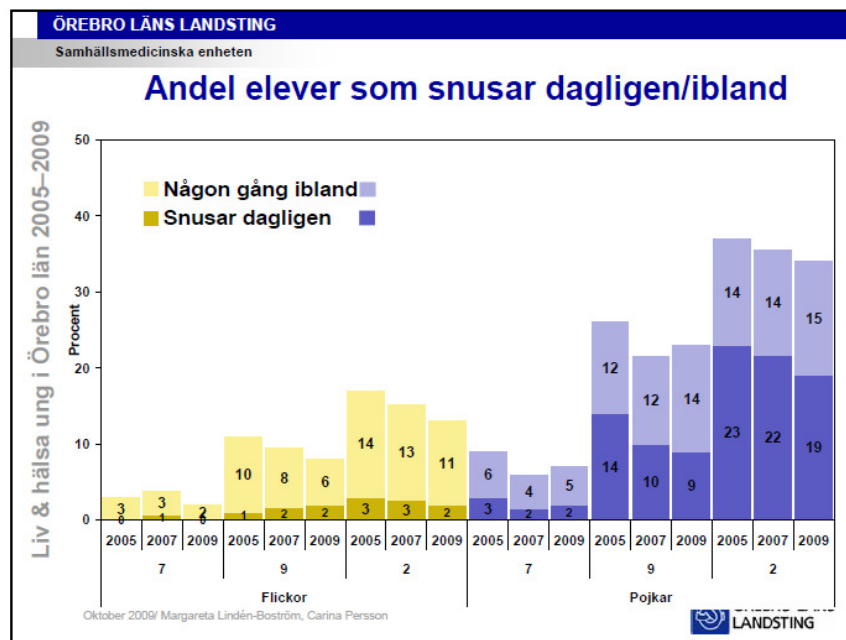
Rökvanor

När det gäller elevernas självrapporterade rökvanor kan man dels se att andelen rökande elever ökar med åldern och dels att det är något större andel flickor än pojkar som röker dagligen. Notera den stora andelen tillfällighetsrökare - omkring 15-20 % av niondeklassarna och omkring 25 % av gymnasieeleverna har uppgett att de röker ibland. Eftersom unga människor utvecklar ett beroende snabbare än vuxna är detta något som bör tas på allvar.

Snusvanor

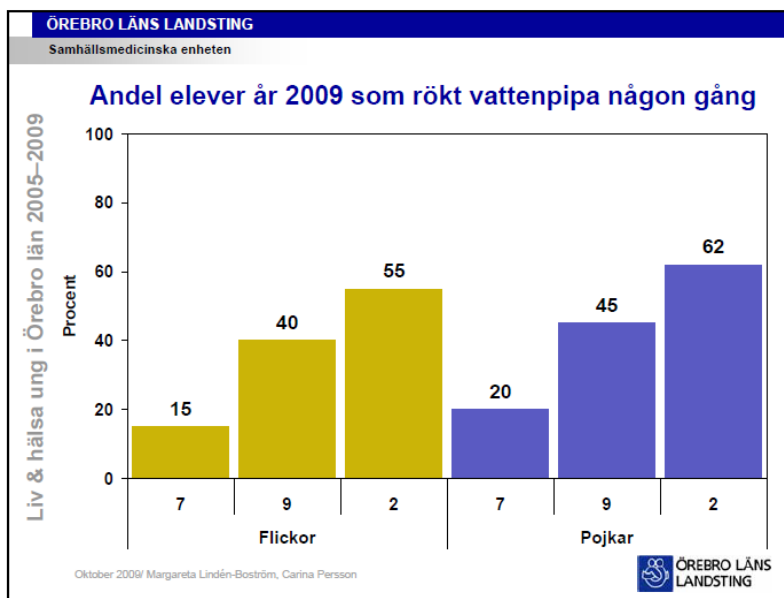
Snusning är vanligare bland pojkar, även om det i dessa kartläggningar syns en minskning i snusbruket under perioden 2005-2009. Det är ytterst liten grupp flickor som snusar dagligen men det finns en grupp flickor som snusar ibland – 6 % i 9:an och 11 % i gymnasiet, i 2009 års undersökning.

Rökning är ungefär lika vanligt bland länets niondeklassare som bland niondeklassare i hela Sverige. I CAN:s drogvaneeundersökning (CAN, 2009) angav 23 % av pojkarna och 30 % av flickorna att de röker, antingen dagligen eller ibland (jämfört med 24 % av pojkarna och 27 % av flickorna i länet). I den nationella undersökningen uppgav 15 % av pojkarna och 4 % av flickorna att de snusar dagligen eller ibland vilket är färre än i länet – motsvarande siffror för länets niondeklassare var 23 % av pojkarna och 8 % av flickorna.

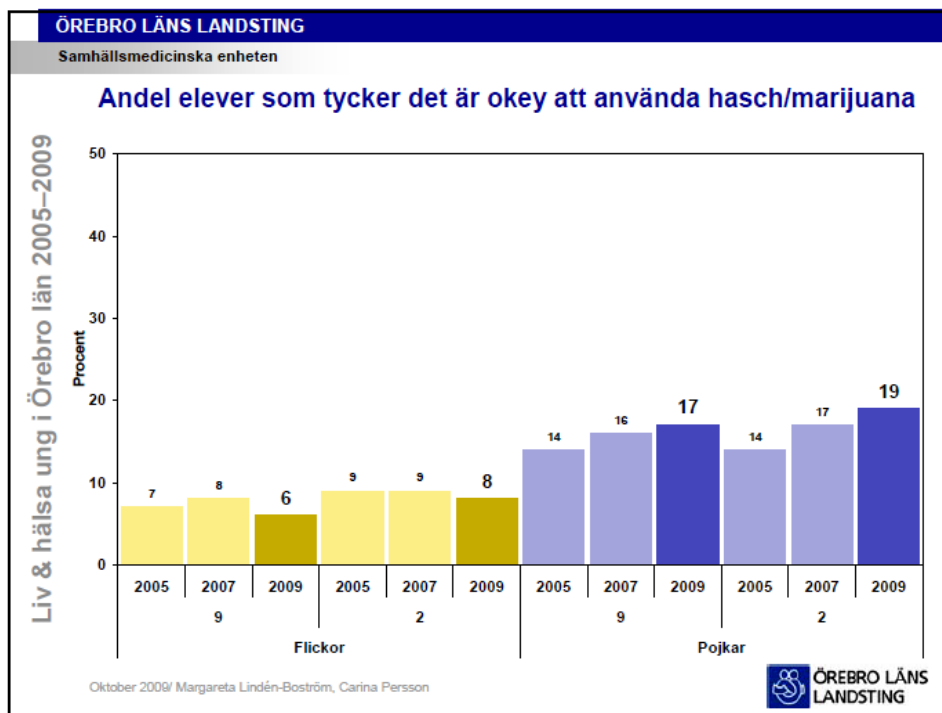
Rökning av vattenpipa

I enkäten 2009 ställdes för första gången en fråga om vattenpipa. Resultaten visade att nästan hälften av eleverna i skolår 9 (40 % av flickorna och 45 % av pojkarna) och mer än hälften av eleverna i år 2 på gymnasiet (55 % av flickorna och 62 % av pojkarna) har rökt vattenpipa någon gång. Knappt en femtedel av eleverna i skolår 7 uppgav att de någon gång provat att röka vattenpipa.

Attityder till hasch/marijuana

Andelen elever som tycker att det är okej att använda hasch/marijuana är större bland pojkar än flickor. I skolår 9 var det 6 % av flickorna och 17 % av pojkarna som uppgav att de tycker det är okej (2009). I år 2 på gymnasiet var motsvarande siffror 8 % för flickorna och 19 % för pojkarna. När det gäller pojkarna kan man se en trend under de tre undersökningarna att andelen pojkar med liberal syn ökar något för varje undersökning. Detta går inte att se hos flickorna.

Diskussion

Det är viktigt att tänka på att resultaten från dessa observationer enbart visar ögonblicksbilder av situationen. De ger ingen hundra procentig sanning men däremot ett konkret diskussionsunderlag inför framtida arbete – det intressanta blir därför hur skolorna väljer att hantera resultaten. Avsikten med denna rapport är att sätta fokus på hur man kan vidareutveckla skolornas tobaksförebyggande arbete men också att nå klarhet i vem som ansvarar för tobakstillsynen på skolgårdar.

På några skolor framkom att personal röker tillsammans med elever och/eller att personal inte reagerar när de ser rökande elever. Detta är det mest anmärkningsvärda resultatet och måste ses som oacceptabelt. Enligt en svensk studie uppfattar inte elever de lärare som röker på skolgården som trovärdiga. Vuxna som inte agerar när elever röker framkallar dessutom en känsla hos eleverna att de vuxna inte bryr sig (Nilsson, 2009). På Folkhälsoinstitutets nationella tobakskonferens i februari 2010 fördes många diskussioner om detta, bl.a. av just forskaren Maria Nilsson och av representanter för Lärare mot tobak samt NonSmokingGeneration. Vuxna är viktiga förebilder och deras ”låt gå”-mentalitet både underlättar och skapar acceptans för ungdomars rökande. Att låta rökning passera (alternativt att röka tillsammans med elever) underminerar regler och förtroenden och har dessutom en ”smittande” effekt på andra barn, särskilt om de som röker anses vara högstatuspersoner (Tobakskonferens, 2010).

Skolpersonal kan ibland känna en maktlöshet i frågan, delvis för att inte alla vuxna på skolan har samma hållning och delvis för att bemötandet från de rökande ungdomarna kan vara ifrågasättande. Detta går inte att lösa i en handvändning men det finns en hel del åtgärder och metoder som kan underlätta det tobaksförebyggande arbetet. Det finns forskning kring verksamma metoder, om ungdomars attityder och vuxnas betydelse, och det är utifrån de kunskaperna som resonemanget nedan förs.

Att tobaksdebutera eller inte - vad påverkar?

Som tidigare nämnts är det en ganska stor andel ungdomar som uppger att de röker och/eller snusar dagligen, och ännu fler som tillfällighetsröker (t.ex. på helgen, på fest eller liknande). Studier har gjorts på tonåringar som själva fått uppge när de fastnat i tobaksbruket och det är långt tidigare än vad som ”enligt kriterierna” är ett beroende. Det kan räcka med så lite som ett par cigarett per helg för att gradvis bygga upp ett beroende, och detta är något som vi bör rikta mer uppmärksamhet mot (Galanti, Tobakskonferens, 2010). Ta därför tillfällighetsrökarna på allvar.

Forskaren Maria Nilsson ger exempel på ett antal faktorer som påverkar ungas levnadsvanor, och som till stor del hänger ihop med vuxnas roller och ansvar.

- Övergripande attityder och normer -lagstiftning, media och samhällsförändringar
- Föräldrars och syskons vanor och attityder
- Kamraters, pojk- och flickväns vanor och attityder
- Närsamhälle och ”signifikanta vuxna”
- Relationer och ”anda” i den nära miljön (Nilsson, Tobakskonferens, 2010)

Kunskapen om skydds- och riskfaktorer

Ovanstående går också att relatera till kunskapen om risk- och skyddsfaktorer. En riskfaktor ökar risken för ohälsa eller problem hos individen medan en skyddsfaktor skyddar individen från ohälsa. Dessa faktorer finns på individnivå, i familjen, i skolan/kamratkretsen och på samhällsnivå (www.fhi.se). Faktorerna samspelar och interagerar, vilket kan beskrivas på följande sätt: en individ som har många riskfaktorer och samtidigt inte så många skyddsfaktorer löper större risk att fastna i ett beroende men har också större sannolikhet för t.ex. skolmisslyckanden, sexuellt risktagande och normbrott. Tobaken kommer alltså oftast inte som ett isolerat problem utan är en del av en större problematik (Nilsson, Tobakskonferens, 2010). Utifrån det är det också viktigt att inte bagatellisera tobaken. Det finns tydliga samband mellan tobaksbruk, alkoholbruk och narkotikabruk (Lindén-Boström & Persson, 2008).

Några exempel på skydds- och riskfaktorer:

Skyddsfaktorer

Tillit
Framtidstro
Trivsel (i skolan)
Kamrater
Skolframgång
Delaktighet/inflytande
Goda relationer med vuxna
Positiva förväntningar
Tydliga regler

Riskfaktorer

Svag impulskontroll
Svagt självförtroende
Maktlöshet
Svag framtidstro
Otrygghet
Ofta ensam
Kränkningar
Skolk
Relationsproblem
Negativa förväntningar

Elevers relationer till, och förtroende för, vuxna i skolan har utifrån ovanstående stor betydelse för om eleverna ska ”plussa på skyddskontot” eller inte.

Enstaka riskfaktorer har begränsad effekt men lägger man till någon riskfaktor ökar risken för ohälsa flerfaldigt (i kombination med få skyddsfaktorer). Det viktigaste är därför att eliminera så många riskfaktorer som möjligt och framförallt att skapa många skyddsfaktorer, snarare än att fokusera på enbart en riskfaktor (www.fhi.se).

”Styrkan i skyddsfaktorerna är starkare än hotet i riskfaktorerna”

Skolan kan inte påverka alla riskfaktorer (t.ex. problem i hemmet) men däremot finns alltid möjligheten att stärka skyddsfaktorerna under skoltid. Forskning visar att många skyddsfaktorer kan kompensera närvaron av många riskfaktorer. Ett exempel utifrån alkoholbruk:

Alkoholbruk hos elever i skolår 9 är:

- vanligast hos de elever som har många riskfaktorer och få skyddsfaktorer
- minst vanligt hos de elever som har många skyddsfaktorer och få riskfaktorer
- fortsatt ovanligt även hos de elever som har många riskfaktorer men också många skyddsfaktorer (Lindén-Boström & Persson, 2008)

Tobaksindustrins strategier

De människor som finns i ungdomarnas direkta närvaro har störst inflytande över hur ungdomarna mår och vilka val de gör. Men det finns också andra starka krafter i samhället som påverkar - tobaksindustrin är en sådan.

Av de som tobaksdebuterar är 90 % under 18 år (www.tobaksnolla.se) och ändå hävdar tobaksindustrin att deras målgrupp inte är ungdomar. Tobaksindustrin har länge haft kunskap om hur tobaksberoende uppstår och hur man rekryterar nya tobaksbrukare. De tjänar ofantliga summor på att sälja produkter som skapar ett livslångt beroende för framförallt fattiga och lågutbildade. Industrins agerande är oetiskt och oförsvarbart – deras vinst görs alltid på någon annans förlust. Tobaken odlas ofta hos småbönder i utvecklingsländer, länder där det inte alltid finns så många valmöjligheter och där barnarbete är vanligt. Barn som arbetar med tobak får i sig stora mängder nikotin och bekämpningsmedel genom huden och dessa gifter påverkar också miljön (Tobakskonferens, 2010).

Tobaksindustrin har fått skarp kritik världen över och vill nu visa en mer ansvarsfull framtoning genom bl.a. stipendier för utbildning, kampanjer för att förebygga rökning hos ungdomar och utvecklingsprojekt i lokalsamhällen. Detta pågår dock samtidigt som kraftig marknadsföring riktad till ungdomar genomförs och som ekonomisk press sätts på länder som vill begränsa tobaksreklamen (www.tobaccoschildren.org). Industrins ”ansvarsfulla” insatser syftar endast till att skapa handlingsutrymme för dem samt förhindra en ytterligare skärpt lagstiftning (Haglund, Tobakskonferens, 2010).

Brett angreppssätt för att förebygga

För att förebygga och minska tobaksbruket i samhället ska insatser syfta till att påverka tillgång och efterfrågan. Forskningsstöd finns för insatser inom följande områden:

- Priser och skatter
- Tillgänglighet
- Social acceptans, vilket innefattar:
 - begränsande & kontrollerande åtgärder
 - kunskapsalstrande åtgärder
 - normförändrande åtgärder
 - tobaksavvänjning

(Lundquist, Tobakskonferens, 2010)

Skolans roll blir därför mest framträdande när det gäller arbetet med den sociala acceptansen.

Hur kan skolan översätta detta till praktik?

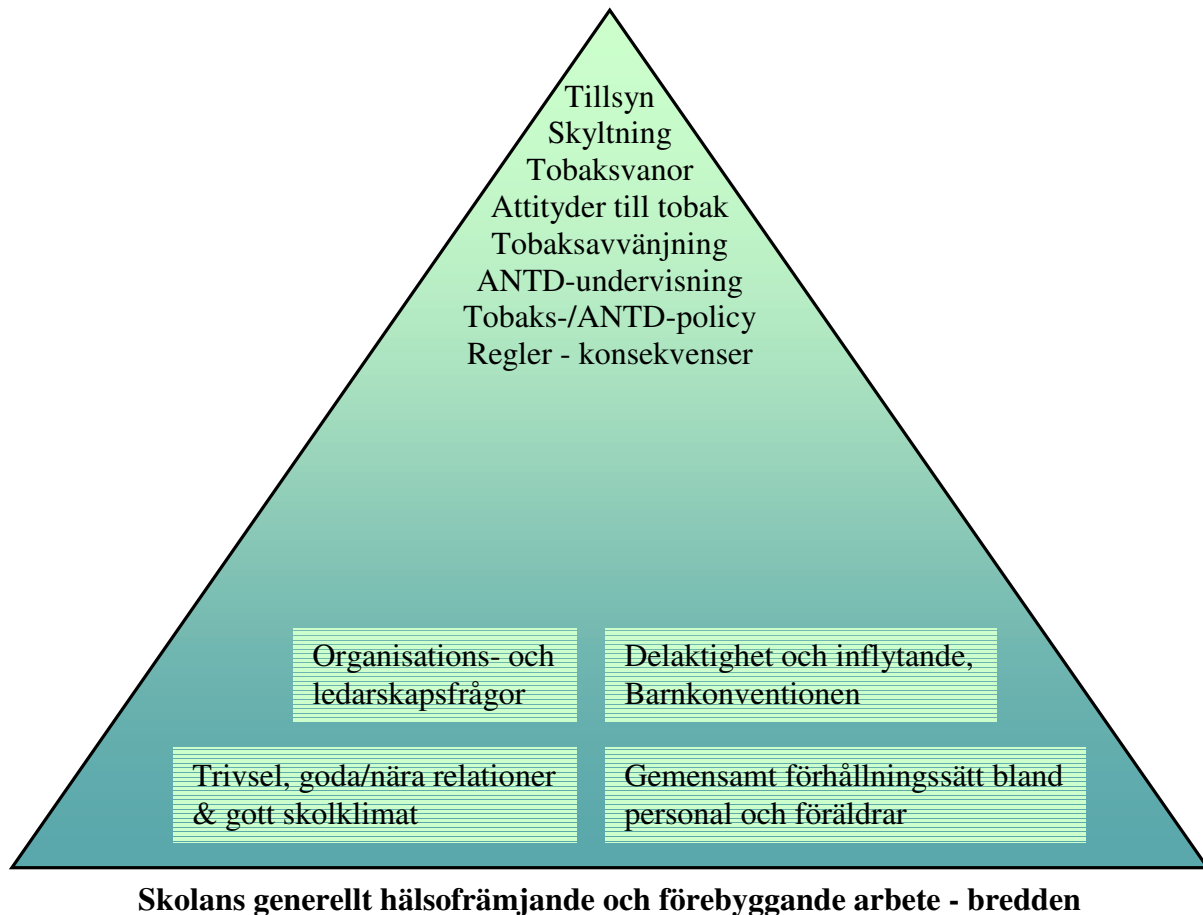
Ovanstående innebär att även skolan behöver ha ett brett angreppssätt för att påverka ungdomars tobaksbruk. Det betyder att hela skolans personal behöver ha en medvetenhet om detta. Det räcker inte att ha exempelvis en antimobbningsgrupp som hanterar kränkningar, ett elevhälsoteam som ”sköter hälsan” eller en ANTD-grupp som jobbar med tobaksfrågorna. Alla som vistas i skolmiljön påverkar elevernas vardag och har inflytande över hur eleverna trivs, lär sig och mår.

Bland det mest effektiva man kan göra för att hålla eleverna tobaksfria, är att skapa en skola där man trivs, vågar vara sig själv och litar på varandra. Att motverka alla former av negativt gruppträck ökar elevernas möjligheter att göra självständiga val och stå för sina värderingar.

(FHI 2005)

Det handlar alltså om allt från de breda värdegrunds- och organisationsfrågorna till de mer tobaksspecifika frågorna såsom ANTD-undervisning, policy, tobaksavvänjning m.m. Finns inte en fungerande grund, en gemensam plattform, blir det svårt att nå framgång i enskilda tobaks- eller livsstilsfrågor.

Skolans specifikt tobaksförebyggande och åtgärdande arbete

Fyra framgångsfaktorer för skolans tobaksförebyggande arbete

För att konkretisera det hela ytterligare kan man utgå från de framgångsfaktorer som Statens folkhälsoinstitut tagit fram för skolans tobaksförebyggande arbete (FHI, 2005).

- **Ett gott skolklimat**
Ett gott skolklimat handlar i stor grad om att stärka elevernas skyddsfaktorer, se tidigare avsnitt. Det handlar om att arbeta för goda relationer med respekt och gemenskap, där alla blir sedda och hörda. Likabehandlingsarbetet såväl som ledarskapet i klassrummet är några exempel på detta.
- **En tydlig (och levande) skolpolicy i tobaksfrågor**
Vilka delar som är viktiga i policyarbetet beskrivs nedan.

- **Att policyn åtföljs av enhetliga rutiner för hur personalen ska agera om en elev använder tobak**
Här handlar det mycket om att personalen har tid att diskutera och formulera ett gemensamt förhållningssätt. Eleverna ska kunna förvänta sig att de blir bemötta på samma sätt oavsett vem de möter på skolgården. Det genererar tydlighet, trygghet och trovärdighet.
- **En undervisning om hälsa och levnadsvanor där man använder flera olika metoder, arbetar ämnesövergripande och inriktar sig på såväl fakta som känslor och attityder**
Enstaka temadagar eller undervisning som endast fokuserar riskinformation är inte effektfulla insatser. Nedan beskrivs flera olika perspektiv som är viktiga för att få ett helhetsgrepp om undervisningen.

Mångfacetterad undervisning

EU-DAP (European Drug Abuse Prevention Trial) är ett europeiskt samarbetsprojekt som Sverige ingått i sedan starten 2002. Syftet är att öka kunskapen om och effektiviteten av ett skolbaserat drogförebyggande livskunskapsprogram, Unplugged, riktat till 12-14-åringar. Centrum för folkhälsa vid Stockholms läns landsting har medverkat i utvärderingsarbetet. EU-DAP har kommit fram till att följande komponenter måste ingå i ett skolbaserat, drogförebyggande program:

- Information om drogrelaterade skador...
- ...måste förenas med förmågan att motstå det sociala inflytandet...
- ...genom att utveckla färdigheter såsom beslutsfattande, att sätta upp mål, att stå för sina åsikter, stresshantering och kommunikation
- ...och genom att kritisera gruppregler och sociala normer

Ett program med denna typ av upplägg syftar till att medvetandegöra och stärka barn när det gäller att motstå yttre påtryckningar (EU-DAP 2008).

Kombinera med engagerande diskussioner

1) Ett resonemang kring tobaksindustrins oetiska handlande (se ovan) kan vara en effektiv ingång för att skapa meningsfulla diskussioner med barn och ungdomar. Att sätta fokus på medmänsklighets- och miljöfrågor kan kännas mer aktuellt än att diskutera hälsokonsekvenser som kommer senare i livet.

2) Ett annat sätt att arbeta med frågan kan som sagt vara att utgå från ungdomarnas egna attityder och känslor. En utgångspunkt för diskussion kan då vara Maria Nilssons attitydstudier, hon har skrivit om ungdomars anledningar att börja med tobak. Det handlar exempelvis om att skapa en identitet, hantera sårbarhet och få känna tillhörighet.

Maria har också beskrivit vilka faktorer som möjliggjorde och underlättade fortsatt rökande för ungdomarna:

- **Normalisering** – tidig start, rökande föräldrar, tillgång till cigaretter, ”alla viktiga röker”, passiva och inkonsekventa vuxna
- **Distansering** – dålig samhörighet med vuxna, förlorat inflytande över barnet, ”bryr mig inte”, förnekar fakta och hälsorisker

Avslutningsvis och kanske mest intressant är vilka faktorer som de unga rökarna själva anser skulle ha förhindrat deras rökdebut - det handlar oavkortat om vuxnas förhållningssätt, såväl föräldrars som lärares:

Vuxna har en plikt att bry sig och ska göra vad de kan, detta skapar trygghet. Även om engagerade vuxna kan vara jobbiga och tjatiga är det bättre än motsatsen – att känna sig osedd och oviktig. Föräldrar ska inte heller vara så godtrogna utan agera på misstanke. Vuxna ska vara trovärdiga och leva upp till förväntningar, de är förebilder. Att vara konsekvent är därför av stor vikt. Respektfullt bemötande, tydliga förväntningar och att vara nära försvårar rökning.

Tobakspolicy

När det gäller konkret policyarbete finns förslag på innehåll framtaget av Statens folkhälsoinstitut:

- Vilka regler som gäller beträffande cigaretter, snus och övriga droger
- Vad som händer om någon bryter mot reglerna
- En plan för hur man ska arbeta med tobak, alkohol och narkotika i skolans olika ämnen
- Riktlinjer för hur skolan ska samverka med föräldrar (se nedan)
- Idéer om hur skolan ska samverka med närsamhället
- En plan för skolpersonalens fortbildning
- Ett program för avvänjningsstöd till personal som vill sluta att röka eller snusa
- Ett program för avvänjningsstöd till elever som vill sluta röka eller snusa
- Riktlinjer för hur policyn ska:
 - förankras hos elever, personal, föräldrar
 - följas upp och vem som har ansvar för detta (FHI 2005)

Ett problem ur skolans perspektiv kan vara att dra en gräns för var skolans ansvar slutar. Det kan t.ex. bli problematiskt om en och samma elev upprepade gånger röker, om föräldrarna inte tar det på tillräckligt stort allvar eller om eleven är myndig. I en policy kan man försöka formulera strategier för att bemöta sådana svårigheter. Att jobba för tobaksfri skoltid för både personal och elever (oavsett ålder) kan vara ett sätt att vara tydlig och konsekvent.

En tobakspolicy kan utgöra en del av en ANTD-plan eller mer omfattande hälsopolicy. Oavsett vad man väljer bör följande delar finnas med i sammanhanget:

- risk- och skyddsfaktorer
- sambandet mellan trivsel-hälsa-lärande
- sambandet mellan tobaks-, alkohol- och narkotikabruk

I denna rapport sista avsnitt finns förslag på hur folkhälsoteamet i norra Örebro län kan stötta skolor, och ovanstående utvecklingsarbete är ett sådant exempel.

Ytterligare konkreta råd kring policyarbete för gymnasieskolan finns i NonSmokingGenerations handbok för gymnasiet, den finns på www.tobaksnolla.se.

Samverkan med föräldrarna

Såväl ny som gammal forskning i Sverige visar att föräldrars tobaksvanor och framförallt inställning till tobaksbruk har stark inverkan på ungdomarnas egna attityder och tobaksvanor. En ny studie bland 13-17-åriga ungdomar visar att attitydpåverkan sannolikt är en av de främsta orsakerna till att rökande och snusande föräldrar oftare har rökande och snusande barn.

- 69 % av de ungdomar som har rökfria föräldrar är negativa till rökning
- 50 % av de ungdomar som har rökande föräldrar är negativa till rökning
- 61 % av de ungdomar som har snusfria föräldrar är negativa till snusning
- 45 % av de ungdomar som har snusande föräldrar är negativa till snusning

I samma studie tillfrågades ungdomarna på vilket sätt som vuxna bäst kan påverka barns tobaksbruk:

- att föräldrar ”övertalar” dem att låta bli
- att föräldrarna inte själva röker
- att inte låta ungdomarna röka hemma (www.tobaksfakta.se)

Detta innebär dock inte att rökande/snusande föräldrar är chanslösa när det gäller att påverka barnens tobaksvanor. En rökande/snusande förälder som är tydlig och som förbjuder sitt barn att använda tobak har mycket större framgång än den förälder som inte tar ställning (FHI 2005). Viktigt är då att föräldern inte omedvetet förser barnet med tobak, utan att barnet har lika dålig tillgång på tobak som ett barn med tobaksfria föräldrar (Nilsson, 2009).

En stark framgångsfaktor för det tobaksförebyggande arbetet är om skolan och hemmet har samma budskap – att barn och ungdomar ska vara tobaksfria – och samtidigt är tydliga med sina förväntningar på barnen. Genom Örebro preventionsprogram (ÖPP) arbetar många skolor via ordinarie föräldramöten för att minska ungdomsdrickandet och skjuta upp alkoholdebuten. På likande sätt skulle diskussioner kunna föras kring tobaksfrågor för att hitta gemensamma regler för alla barn och ungdomar. Maria Nilsson har i sin avhandling skrivit mer om inom vilka områden som skola och föräldrar kan samarbeta för att förebygga tobaksbruk hos unga.

Kort om tobaksavvänjning

- Ta stöd av kommunens eventuella rök-/tobakspolicy
- Motiverande samtal om tobak - Tobakspreventiva enheten på Örebro läns landsting kan utbilda skolpersonal (framförallt skolsköterskor) men också stötta skolor i det pågående tobaksavvänjningsarbetet
- Primärvården ska erbjuda tobaksavvänjning till de som behöver
- *Fimpa nu!* Nytryckt tidning till rökande ungdomar samt handledningsmaterial till personal. Går att beställa kostnadsfritt via www.fhi.se
- Barbro Holm Ivarsson har skrivit en ny bok som utkommer våren/sommaren 2010:
MI – MOTIVERANDE SAMTAL. Praktisk handbok för skolan

Ungdomar som fortsätter röka trots tillsägelser

Det är många faktorer som påverkar vad vuxna kan göra i de fall där elever fortsätter att röka trots tillsägelser. Bland annat påverkar antalet närvarande personer, tillgänglig tid, relation till

eleven, egen ork för dagen samt vilken ambitionsnivå man har (om man vill markera en ståndpunkt här och nu eller motivera till mer långsiktig förändring). För att motivera till en långsiktig förändring är bemötandet av stor vikt. En samtalsmetodik som skapar förtroende och en god relation är avgörande. Lyssna, respektera, bekräfta, var närvarande, ställ inte ”varför”-frågor, argumentera inte - undvik att väcka trotsreaktioner, så är du på god väg... (Nilsson, Tobakskonferens, 2010).

Sammanfattningsvis → främja – förebygg – åtgärda

1. Främja, dvs. stärk skyddsfaktorer såsom trivsel, inflytande, trygghet, självkänsla på såväl individ- som gruppnivå

Exempel:

- Skapa ett gott skolklimat där alla blir sedda och trivs
 - Ha höga och positiva förväntningar på eleverna
 - Tydliggör elevernas möjlighet till inflytande, m.m.
 - Ha kontinuerlig dialog med föräldrar – även i positiva, ”självklara” ärenden
- } Det goda ledarskapet

2. Förebygg, dvs. motverka riskfaktorer såsom normbrytande beteenden, drogmissbruk (inkl. tobak), kränkningar på såväl individ- som gruppnivå

Exempel:

- Tydlig policy med konsekvenser när man bryter mot reglerna, t.ex. tobaks- eller drogpolicy, likabehandlingsplan/”antimobbningsplan”
- Följ upp skolkl
- Förbjud rökning på arbetstid för såväl personal som elever, m.m.

3. Åtgärda normbrytande beteenden, drogbruk (inkl. tobak), kränkningar

Exempel:

- Tobaksavvänjning
- Motiverande samtal
- Åtgärdsprogram vid upptäckta kränkningar, m.m.

Kom ihåg snuset!

Även om snusning inte ingick i denna observation är det viktigt att också diskutera synen på snus eftersom det finns en tendens bland både elever och skolpersonal att vara mer liberal till snuset.

Exempel på hur folkhälsoteamet kan stötta skolor

Skolan är en viktig part i arbetet med att skapa lika förutsättningar och goda, hälsofrämjande uppväxtvillkor för barn och unga – dock inte den enda. Folkhälsoteamet fungerar som strategiskt kunskaps- och metodstöd för personal och ledning i kommunernas verksamheter. När det gäller just skolan kan teamet ses som ett expertstöd inom området hälsofrämjande skolutveckling, och kan även samordna eller förmedla kontakter med andra aktörer i närsamhället som kan samarbeta med skolan i det hälsofrämjande arbetet. Nedan presenteras ett uppslag av arbetsområden där folkhälsoteamet kan bistå i skolans hälsofrämjande arbete.

Arbete på ”bredden”

– för att skapa gemensam plattform och utgångspunkt i det hälsofrämjande arbetet

- Förmedla kunskaper kring risk- och skyddsfaktorer och hur de påverkar hälsa, lärande och trivsel
- Stöd i likabehandlings- och värdegrundsarbetet (för att främja trivsel och gemensamt förhållningssätt samt motverka kränkningar):
 - delta i arbetsgrupp som utvecklar likabehandlingsplanen
 - hålla i utbildnings-/processdagar kring värdegrund, statistik, lagstiftning, diskussionsövningar m.m.
- Förmedla kunskaper kring och diskutera arbetssätt för delaktighet, inflytande, förverkligande av barnkonventionen i olika sammanhang
- Socialt emotionellt lärande (livskunskap) – utbildning i metoderna SET (social och emotionell träning) och StegVis, därefter fortlöpande metodstöd
- Utbildning i föräldrastödsprogrammet FöräldraStegen och därefter fortlöpande metodstöd
- Utbildning i Örebro preventionsprogram och därefter fortlöpande metodstöd
- Presentera Liv och Hälsa Ung-undersökningarna (omfattande kartläggningar av hur unga i länet mår) och diskutera resultaten med personal
- Stöttning i planering av föräldramöten/föräldrakontakter (utifrån innehåll och upplägg)
- Förmedling av kontakter med andra samverkansaktörer t.ex. folktandvården, Örebro läns idrottsförbund och bildningsförbund, landstingets tobakspreventiva enhet, föreningslivet
- Folkhälsoteamet driver hälsofrämjande nätverk för skolledare och pedagoger inom grundskola (norra länsdelen), gymnasieskola (länet) samt för fritidsgårdar (länet)

Arbete med ”spetsfrågor” (i det här fallet tobak)

- Stöttning i policyarbete – arbete med övergripande hälsoplan, ANTD-policy eller tobakspolicy
- Information om vad som gäller kring lagstiftning, tillsyn
- Förmedla senaste forskningen kring förekomst av tobaksbruk, beroende, samband mellan tobaks-, alkohol- och narkotikabruk, verksamma åtgärder m.m.
- Presentera kartläggning av rökning på skolgårdar – ta fram diskussionsunderlag
- Förmedla kunskaper och kontakter kring verksamma metoder: motiverande samtal (MI), Tobaksfri duo m.fl.
- Vidareförmedla information kring utbildningar, konferenser
- Diskutera möjliga utvecklingsidéer, t.ex.:
- utveckling av ordinarie ANT-undervisning –upplägg, material, övningar, filmer?
 - temaarbeten inom t.ex. samhällskunskap eller IT/Media?
 - ”peer to peer education” – hälsoinformatörer bland eleverna?

Läs- och länktips

NonSmokingGeneration har tagit fram ett gediget metodmaterial för skolan, i samarbete med Statens folkhälsoinstitut. Detta hittar du på: www.tobaksnolla.se

Maria Nilsson är en av de som forskat mest kring ungdomars tobaksbruk i Sverige. Hennes avhandling finns www.avhandlingar.se, sökord: Maria Nilsson + tobacco. Hon har också skrivit rapporten *Tonåringar om tobak – vanor, kunskaper och attityder* som finns på www.fhi.se

Övriga tips

www.eudap.net

www.folkhalsoguiden.se

www.orebroll.se/samhallsmedicin

www.tobaccoschildren.org

www.tobaksfakta.se

www.tobaksfri.se

Webbsidor för unga

www.bortforklaring.se

www.drugsmart.com

www.killfragor.se

www.ragnarok.se

www.tjejzonen.se

www.uglymodels.se

www.umo.se

Referenser

Arbetsmiljöverket (2009) *Arbetsmiljölagen och dess förordning med kommentarer i lydelse den 30 juni 2009*. www.av.se/dokument/publikationer/bocker/h008.pdf

CAN (2009) *Drogvaneundersökning*. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, Stockholm. 1:a upplagan. www.can.se

EU-DAP (2008) *Förebyggande av Alkohol-Narkotika- och Tobaksbruk (ANT) bland elever: Tips från EU-Dap projektet till framgångsrik implementering av program baserade på socialt inflytande i skolan*. www.eudap.net

FHI (2005) *Kommunguide – att utveckla det tobaksförebyggande arbetet*. Statens folkhälsoinstitut 2005:33

FHI (2009) *Tonårsparlören*. Sjunde upplagan, ISBN 978-91-7257-611-7

Göteborgs stad (2008) *Rökfria skolgårdar – finns det?* R2008:7. ISSN 1401-243X

Haglund, Margareta (2009) *Projektledarutbildning för nationella tobaksuppdraget*, april 2009, Uppsala. Statens folkhälsoinstitut

Kursplan för biologi på gymnasiet:
www.skolverket.se/sb/d/2414/a/16139/func/kursplan/id/3879/titleId/BI1010%20-%20Biologi

Kursplan för idrott och hälsa på gymnasiet:
www.skolverket.se/sb/d/2415/a/16141/func/kursplan/id/4036/titleId/IDH1040%20-%20Idrott%20och%20h%20h%20E4lsa

Lindén-Boström, Margareta & Persson, Carina (2008) *Tonåringars drogvanor, liv och hälsa*. Samhällsmedicinska enheten, Örebro läns landsting

Lpo 94 *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*
www.skolverket.se

Nilsson Maria (2004) *Tonåringar om tobak – vanor, kunskaper och attityder*. Nationell enkätstudie gjord på uppdrag av Statens folkhälsoinstitut. Umeå universitet

Nilsson Maria (2009) *Promoting health in adolescents – preventing the use of tobacco*. Umeå universitet 2009

NonSmokingGeneration www.nonsmoking.se

Skollagen (1985:1100) www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1985:1100

Socialstyrelsen (2004) *Socialstyrelsens riktlinjer för skolhälsovården* www.sos.se

Tobakslagen (1993:581) www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1993:581

Tobakskonferens (2010) *Tobaksfria barn*. 2-3 februari. Arrangör: Statens folkhälsoinstitut
Galanti, Rosaria, docent vid Institutionen för medicin Solna, enheten för klinisk epidemiologi
Lundquist, Åsa, projektledare, Nationella tobaksuppdraget, Statens folkhälsoinstitut
Nilsson, Maria, Post doc, Institutionen för folkhälsa och klinisk medicin - Epidemiologi och global hälsa

www.tobaksfakta.se

www.orebroll.se/samhallsmedicin - här finns Liv och hälsa Ung-statistik, den regionala folkhälsoplanen samt de regionala folkhälsoavtalen

Ytterligare referenser

Lokala skolplaner

Kommunala ANT-politiska program

Kommunala tobaks-/rökpolicies för personal (i Hällefors och Ljusnarsberg)

www.hellefors.se

www.lindesberg.se

www.ljusnarsberg.se

www.nora.se

Bilaga 1

Kartläggningsformulär

Kartläggning rökning skolgårdar – hösten 2009

Skola: _____

Datum: _____

Samtliga frågor nedan ska besvaras utifrån ett könsperspektiv, d.v.s. finns det någon skillnad mellan flickor och pojkar när det gäller rökning, beteenden, platser, reaktioner från vuxna?

Var och när röker elever/vuxna? Inom/utanför skolans område? Varierar det beroende på tid på skoldagen?

Elever:

Vuxna:

Re/agerar personal när elever röker? – Hur? Konsekvent? (Finns det vuxna utomhus?)

Hur ser eventuell (förbuds)skyltning ut?

Finns anvisad rökplats? ("rökruta", skyddad plats med tak eller liknande)

Finns tobaksförsäljningsställen i skolans närhet?

**Tobaksförebyggande
arbete i skolan
skolår 7-9 samt gymnasiet**

Tobakslagen

- skola och skolgård ska vara rökfri

Arbetsmiljölagen

- skolan bör ha ett systematiskt arbetsmiljöarbete (fysisk/psykisk arbetsmiljö)
- eleverna har rätt till skyddsombud
- arbetsmiljön påverkar hur man mår, trivs och lär

Skollagen

- skolhälsovården ska bevara och förbättra elevernas kroppsliga hälsa och verka för sunda levnadsvanor

Läroplaner

- eleverna ska få förståelse för livsstilens betydelse för hälsan och få kunskap om riskerna med ANT

Kursplaner

- **Biologi:** eleverna ska inse betydelsen av att sköta kroppen, veta vad goda hälsovanor är och veta hur beroendeframkallande medel påverkar kroppen

- **Idrott:** eleverna ska bli kroppsmedvetna och kunna avgöra vad som är bra/dåligt för kroppen

Skolhälsovårdens riktlinjer, SoS

- livsstilsrelaterade hälsorisker är ett av de områden som bör prioriteras
- skolhälsovården bör prioritera bl.a. livsstilsrelaterade hälsorisker. Även viktigt med samarbete m övrig personal för att ge elever kunskap om hälsosamma levnadsvanor

Regional folkhälsoplan och folkhälsoavtal

- Ungdomsmiljöerna ska vara alkohol- och tobaksfria
- Prevention, tidig upptäckt samt insats mot tobak, alkohol och droganvändning ska prioriteras
- Ingen ska ofrivilligt utsättas för tobaksrök
- Folkhälsoavtalen mellan kommunerna och landstinget förbinder kommunerna att aktivt använda kommunal verksamhet i arbetet för att främja befolkningens hälsa

Lokala skolplaner och andra lokala styrdokument

- skolplanerna nämner i mer eller mindre vaga ordalag att skolorna ska arbeta hälsofrämjande och förebygga ANT-bruk
- kommunala ANT-politiska program finns
- kommunala tobaks/rökpolicies för personal finns i Hällefors och Ljusnarsberg